УДК 738.1:748(477)»19–20»
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-2-23

Алла РУДЕНЧЕНКО,
orcid.org/0000-0001-9354-8216
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри декоративного мистецтва і реставрації
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) a.rudenchenko@kubg.edu.ua

Наталія ДМИТРЕНКО,
orcid.org/0000-0002-1223-8935
доктор філософії з мистецтвознавства,
доцент кафедри образотворчого мистецтва, заступник декана факультету образотворчого мистецтва та дизайну з науково-педагогічної і соціально-гуманітарної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна) n.dmytrenko@kubg.edu.ua

ТВОРЧІСТЬ СВІТЛАНИ ГОЛЕМБОВСЬКОЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ В СВІТЛІ РОЗВИТКУ ТРАДИЦІЙ ХУДОЖНІХ СИЛІКАТІВ КИЇВЩИНИ

Стаття присвячена творчості Світлани Владиславівни Голембовської, видатної художниці України в галузі художніх силікатів другої половини ХХ століття. Мисткиня прийшла на перше своє місце роботи після завершення 1951 р. керамічного відділення під керівництвом Михайла Жука і Сусанни Сарапової в Одеському художньому училищі 1951 р. Маючи високу культуру розуміння матеріалу фарфору (зважаючи на особистості її наставників), приєдналася до творчого колективу Київського експериментального кераміко-художнього заводу. В означений час це було провідне підприємство у галузі тонкої кераміки України, котре слугувало творчою лабораторією, де проєктували високоякісні взірці для всіх вітчизняних підприємств фарфору-фаянсу. Спираючись на наробки першої плеяди майстрів цього виробництва, колишніх межигірців Пантелеймона Мусієнка, Миколи Котенка, Конона Кривича, Павла Іванченка та Ілька Заїки, художниця влилася в друге покоління корифеїв заводу. Разом з вихованцями ОХУ Олександром Сорокіним, Лідією Пахарєвою (Митяєвою), Ярославою Козловою, Владиславом Щербиною, Оксаною Жникруп вона започатковувала нову еру фарфорової пластики та посуду України. У цьому процесі знайшли втілення, з одного боку, відгомони культури формотворення тонкої кераміки першої муніципальної фабрики фаянсу і фарфору в Межигір'ї, знання тамтешніх майстрів про скульптуру і ляльку як таку, зважаючи на розвиток у вказаному осередку унікального авангардного театру «Межигірський вертеп». З іншого – розуміння тяглості традицій українського декоративного мистецтва, що прищеплювалося студентам ОХУ, починаючи з Амвросія Ждахи, котрий розробив першу подібну програму, а також усвідомлення сутності стилізації, – унікальної для вітчизняних теренів дисципліни, започаткованої Михайлом Жуком в ОХУ й продовженої Сусанною Сарапової. Після досвіду проєктування скульптури та її розпису на КЕКХЗ, Світлана Голембовська 1964 р. перейшла працювати на Київський завод художнього скла, де досягла значних успіхів в розробці авторських ансамблів на тему рідної природи, що складалися з окремих частин-прикрас і демонстрували її унікальну авторську манеру.

Ключові слова: *фарфор, скульптура, Межигір'я, вертеп, КЕКХЗ, прикраси, скло, декоративне мистецтво, композиція, традиція, Світлана Голембовська, Амвросій Ждаха.*

Alla RUDENCHENKO,
orcid.org/0000-0001-9354-8216
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Decorative Art and Restoration
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) a.rudenchenko@kubg.edu.ua

Nataliia DMYTRENKO,
orcid.org/0000-0002-1223-8935
Doctor of Philosophy in Art History,
Associate Professor at tht Department of Fine Arts,
Deputy Dean of the Faculty of Fine Arts and Design, for Scientific,
Pedagogical and Social-Humanitarian Work
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
(Kyiv, Ukraine) n.dmytrenko@kubg.edu.ua

THE CREATIVITY OF SVETLANA GOLEMBOVSKAYA OF THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY IN THE LIGHT OF THE DEVELOPMENT OF THE TRADITIONS OF ARTISTIC SILICATES OF THE KYIV REGION

The article is devoted to the creativity of Svetlana Vladyslavivna Golembovska, an outstanding artist of Ukraine in the field of artistic silicates of the second half of the 20th century. The artist came to her first place of work after completing the ceramics department under the leadership of Mykhailo Zhuk and Susanna Sarapova at the Odessa Art School in 1951. Having a high culture of understanding the material of porcelain (taking into account the personalities of her mentors), she joined the creative team of the Kyiv Experimental Ceramic and Art Plant. At that time, it was a leading enterprise in the field of fine ceramics in Ukraine, which served as a creative laboratory where high-quality models were designed for all domestic porcelain and faience enterprises. Relying on the achievements of the first galaxy of masters of this production, former Mezhyhirya residents Panteleimon Musienko, Mykola Kotenko, Konon Kryvych, Pavlo Ivanchenko and Ilko Zaika, the artist joined the second generation of luminaries of the factory. Together with OAS students Volodymyr Sorokin, Lydia Pakhareva (Mityaeva), Yaroslava Kozlova, Vladislav Shcherbyna, Oksana Zhnykrup, she initiated a new era of porcelain plastic and tableware in Ukraine. This process embodied, on the one hand, the echoes of the culture of shaping fine ceramics of the first municipal faience and porcelain factory in Mezhyhirya, the knowledge of local masters about sculpture and dolls as such, given the development of the unique avant-garde theater «Mezhyhirya Nativity Scene» in the specified center. On the other hand, an understanding of the continuity of the traditions of Ukrainian decorative art, which was instilled in students of the OAS, starting with Amvrosy Zhdakha, who developed the first such program, as well as an awareness of the essence of stylization, a discipline unique to the domestic territories, initiated by Mykhailo Zhuk at the OAS and continued by Susanna Sarapova. After the experience of designing sculpture and painting it at the KECAF, Svitlana Golembovska in 1964. moved to work at the Kyiv Art Glass Factory, where she achieved significant success in developing original ensembles on the theme of her native nature, which consisted of separate decorative parts and demonstrated her unique author's style.

Key words: *porcelain, sculpture, Mezhyhirya, nativity scene, KECAF, jewelry, glass, decorative art, composition, tradition, Svitlana Golembovska, Amvrosy Zhdakha.*

Постановка проблеми. У вітчизняному мистецтві досі не було приділено спеціальної уваги спадщині заслуженої художниці України Світлани Голембовської одразу у двох царинах – художньому фарфорі і художньому склі. Тому напрацювання мисткині у галузі художніх силікатів України XX століття наразі потребують окремої уваги.

Аналіз досліджень і публікацій. Творчості Світлани Голембовської на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі було присвячено публікацію в книзі Ольги Школьної Київський художній фарфор (Школьна, 2011: 162–168). Спадщині мисткині на Київському заводі художнього скла присвячено каталог-проспект Олексія Роготченка «Київський завод художнього скла» (Роготченко, 1977: 12–6). Крім низки словниково-довідкових видань, де згадується ім'я Світлани Владиславівни та її доньки (Блюміна, 2001–2024: 5), окремо варто виділити буклет «Ювілейна виставка творів заслуженого художника України Світлани Владиславівни Голембовської», що був виданий у Києві 1998 року і підсумовував досягнення авторки за її плідне творче життя (Ювілейна, 1998: 1–3).

Мета статті – визначити характерні мистецькі особливості творів Світлани Голембовської другої половини XX століття з огляду на традиції розвитку художніх силікатів Київщини.

Виклад основного матеріалу. Світлана Владиславівна Болзан народилася у місті Одеса 1927 р. у час, коли там творив непересічний митець Амвросій Ждаха, що розробив для Одеського художнього училища першу в Україні програму з історії українського мистецтва (Голембовська (Болзан) Світлана Владиславівна. Українські, 1972: 104). Після звільнення рідного міста вступила до Одеського художнього училища (Голембовська (Болзан) Світлана Владиславівна, Словник, 1973: 3–97), по завершенні якого була розподілена на роботу до штату Київського експериментального кераміко-художнього заводу (Голембовська Світлана Владиславівна, 1992: 169), що на той час знаходився в центрі столиці УРСР.

Це підприємство у післявоєнний період стало флагманом фарфоро-фаянсової промисловості України. Адже до війни плеяда колишніх межигірців Пантелеймона Мусієнка, Миколи Котенка, Конона Кривича, Павла Іванченка та Ілька Заїки, що працювали на підвалинах Києво-Межигірської фаянсової фабрики (котра епізодично випускала фарфор) (Школьна О., 2014: 48–59) розробила концепцію і проєкт нового тонкокерамічного виробництва, яке планувалося як взірцева творча лабораторія для всіх заводів галузі. Вказані майстри працювали у Межигір'ї зі скульптором Євгеном Сагайдачним, розробляли ляльки для авангардного вертепу, і тому одним з нових напрямків діяльності заводу став випуск фарфорової фігурки.

Втіливши запуск підприємства спочатку у межах Києва (на колишній вулиці Червоноармійській), саме в середині століття постало питання про його розширення, враховуючи нові можливості мирного життя. Світлана Владиславівна вступила на підприємство саме на хвилі його творчого підйому – у 1951 рік (Блюміна І. М., Роготченко О. О., 2006: 12–101). Маючи хист до створення скульптурних форм, С. В. Голембовська розробляла на підприємстві образи дитячих іграшок, ляльок, розписувала туалетні набори О. Сорокіна, долучалася разом з Л. Митяєвою до проєктів розписів столових сервізів, як на КЕКХЗ, так і під час відряджень протягом 1960-х років до Коростенського фарфорового заводу (Школьна О., 2014: 162–168).

З-поміж її впізнаваних півтора десятка знакових статуеток 1950-х – початку 1960-х рр. є «Дівчина з яблуком», «Маленька господиня», «Хлопчик на лижах» («Лижник») (рис. 1), «Школярка», «Дівчинка ліпить бабу» («Сніговик»), «Діти з голубами», «Свято», «Хлопчик на коніку» («Вершник»), «Дівчинка з собачкою», «Новий м'ячик» тощо (Школьна О., 2014: 162–168). З 1956 р. художницю прийняли до членів Національної спілки художників України. В цей час вона також багато працювала над розписом не лише своїх скульптур малих форм, а і творів скульптурної і посудної груп свої колег, активно брала участь у творчо-виставковому житті Києва, СРСР, країн так званого «соцтабору».

Творчий почерк майстрині став впізнаваним, твори авторки випускалися великими накладами і продавалися не лише в середині країни, а й постачалися на експорт далеко за її межі. Авторка дуже добре підбирала колірну гаму, її цікавили аспекти пластичного моделювання й нові композиційні прийоми. Велику роль на становлення її почерку справив О. Сорокін. В книзі О. Школьної зазначено: «Під його впливом були виконані перші туалетні набори, ажурні шкатулки, елегантні куманці, що одразу ж привернули увагу до здібної молоді, про яку почали писати» (Школьна О., 2014: 163). Оскільки КЕКХЗ в цей час розробляв взірці посуду й скульптури для всіх заводів фарфорофаянсової галузі України, Світлана Владиславівна поступово стала одним з корифеїв тонкої кераміки другого покоління художників на столичному підприємстві, що працювало як творча лабораторія.

Рис. 1. Голембовська (Болзан) С. В. Лижник. Початок 1950-х рр. Фарфор, розпис

На початку 1960-х на відновлений потужний завод скла в Києві, виробничі потужності якого знаходилися на колишньому Червонозоряному проспекті, перейшла працювати Лідія Мефодіївна Митяєва (дівоче прізвище Пахарєва). Опанувавши всі напрямки формотворення у фарфорі, Світлана Владиславівна Голембовська також вирішила спробувати попрацювати на цьому підприємстві, що давало нові творчі можливості.

З 1964 р. вона перейшла сюди у штат. У той період часу художник на скляному виробництві не займався сам виготовленням речей у матеріалі. Фактично, він розробляв лише ідею, проєкт. У цьому сенсі в авторки з'явилося більше перспектив для розвитку, роботи з творчими пленерами у росії та Грузії. Її твори в цей час брали участь у виставках в Югославії, Болгарії, Польщі, Німеччині, Австрії, Італії, Франції, Португалії,, Бірмі, Китаї, Японії, Канаді (Ювілейна, 1998: 1–3).

За визначні досягнення у цей час Світлана Владиславівна отримала звання заслуженого художника України (1983). До виходу на пенсію у

1995 році мисткиня розробила низку шедевральних проєктів у склі, розробляючи ідею уваги до рослинних мотивів рідного краю у символічних формах, часто з елементами додаткових прикрас. З-поміж найбільш впізнаваних в її доробку варто назвати композицію «Квітка папороті – квітка щастя» 1991 р. (збірка Державного музею декоративного мистецтва України). Але перелік авторських проєктів художнього скла в її спадщині величезний.

З-поміж основних вартує назвати набори – «Схід» (1967), «Димок» (1969), «Біла квітка», «Вечірній», (обидва – 1975), для крюшону (1977), «Святковий кришталь» (1980), «Стародавній Київ» (1982), «Київський» (1983); композиції – «Червона гвоздика» (1976), «Курочка ряба» (1980), «Свято» (1981), «Райдуга» (1982), «Цвітіння» (1984), «Весна» (1988), «Дніпрові хвилі» (1989), «Бонсаї» (1990) (рис. 2), «Квітка папороті – квітка щастя» (1991) (рис. 3). При цьому її основним досягненням було опанування гутного, робота з сульфідно-цинковим склом, також мисткиня працювала з кришталем (Ювілейна, 1998: 1–3).

За життя Світлана Владиславівна провела три персональні виставки в Києві, на яких представляла свої твори, виконані у художніх силікатах – у 1989, 1996 та 1998 рр. Наразі її твори зберігаються у Національному музеї декоративного мистецтва України, Дніпровській картинній галереї, Музею красних мистецтв імені Бєлого в Іллічівську, колекціях Ізмаїлу Одеської області, Одеси, Запоріжжя, Харкова, Тернополя, Сум тощо. Також С. В. Голембовська виховала доньку-художницю Лідію Голембовську.

Висновки. Отже, творчість Світлани Владиславівни Голембовської (Болзан) (1927, Одеса, 2016, Київ) у галузі художніх силікатів України вирізняється неповторним авторським почерком. Учениця Михайла Жука, Сусанни Сарапової по ОХУ продовж 1950-х – початку 1960-х рр. в її доробку були епохальні скульптури малих форм, виконані в фарфорі на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі: «Дівчина з яблуком», «Маленька господиня», «Хлопчик на лижах» («Лижник»), «Школярка», «Дівчинка ліпить бабу» («Сніговик»), «Діти з голубами», «Свято», «Хлопчик на конику» («Вершник»), «Дівчинка з собачкою», «Новий м'ячик». Для творчості авторки цього періоду характерна жіночність, звернення до тем материнства і дитинства, розробки авторського розпису для статуеток і сервізів колег по цеху із застосуванням керамічних фарб, кобальту, позолоти.

Період праці на Київському заводі художнього скла (1964–1995 рр.) став для Світлани Владиславівни «лебединою піснею», коли вона могла макси-

Рис. 2. Голембовська С. В. Бонсаї. 1990 р. Художнє скло

Рис. 3. Голембовська С. В. Квітка папороті – квітка щастя. 1991 р. Художнє скло

мально розкритися, брати активну участь у творчих пленерах в середині країни і за кордоном, активно виставлятися і шукати себе. На хвилі оновлення художньої мови у зв'язку з новими матеріалами (опанувала гутне, кришталеве скло, сульфідно-цинкове скло) авторка набула визнання в європейських країнах й отримала звання заслуженої художниці України (1986 р.). Її твори означеного відрізку часу апелюють до тем Київської Русі, святочного циклу, рослинних мотивів рідної природи, часто мають неповторні форми квітів із прикрасами.

З їх числа слід відзначити «Схід» (1967), «Димок» (1969), «Біла квітка», «Вечірній», (обидва – 1975), для крюшону (1977), «Святковий кришталь» (1980), «Стародавній Київ» (1982), «Київський» (1983); композиції – «Червона гвоздика» (1976), «Курочка ряба» (1980), «Свято» (1981), «Райдуга» (1982), «Цвітіння» (1984), «Весна» (1988), «Дніпрові хвилі» (1989), «Бонсаї» (1990), «Квітка папороті – квітка щастя» (1991). Останні дві роботи є неперевершеним шедевральними досягненнями в спадщині художниці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блюміна І. М., Жоголь Л. Є. Голембовська Світлана Владиславівна. *Енциклопедія сучасної України* / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001–2024. С. 5.
2. Голембовська (Болзан) Світлана Владиславівна. *Українські радянські художники: довідник* / відпов. ред. І. І. Верба. Київ: Мистецтво, 1972. С. 104.
3. Голембовська (Болзан) Світлана Владиславівна. *Словник художників України* / відпов. ред. М. П. Бажан. Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1973. 272 с.
4. Блюміна І. М., Роготченко О. О. Голембовська Лідія Сергіївна. Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. Т. 6: Го–Гю. 712 с.
5. Голембовська Світлана Владиславівна / КОНСХУ. URL: https://web.archive.org/web/20220116035212/http://konshu.org/section/decor/golembovska-svitlana.html (дата звернення: 09.01.2024).
6. Голембовська Світлана Владиславівна. *Митці України: енциклопедичний довідник* / упор.: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза; за ред. А. В. Кудрицького. Київ: Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 1992. С. 169.
7. Роготченко О. Київський завод художнього скла: [каталог-проспект]. Київ: Вид-во м-ва промисловості будівельних матеріалів, 1977. 6 с.
8. Школьна О. Києво-Межигірська фаянсова фабрика. *Пам'ятки України*. 2014. №9 (вересень). С. 48–59.

9. Школьна О. Образи щасливого дитинства у творчості Світлани Владиславівни Голембовської. У книзі: Школьна О. Київський художній фарфор. Київ: Інтертехнологія, 2011. С. 1–400.

10. Ювілейна виставка творів заслуженого художника України Світлани Владиславівни Голембовської: Буклет. Київ, 1998. [Без суцільної пагінації].

REFERENCES

1. Bliumina I. M., Zhohol L. Ye. (2001–2024). Holembovska Svitlana Vladyslavivna. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy / red. kol.: I. M. Dziuba [ta in.]; NAN Ukrainy, NTSh [*Golembovska Svitlana Vladyslavivna. Encyclopedia of Modern Ukraine / ed. col.: I. M. Dzyuba [et al.]; NAS of Ukraine, National Research School*]. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of NAS of Ukraine, P. 5. [in Ukrainian].

2. Holembovska (Bolzan) Svitlana Vladyslavivna (1972). Ukrainski radianski khudozhnyky: dovidnyk / vidpov. red. I. I. Verba [*Ukrainian Soviet Artists: Handbook / Editor-in-Chief I. I. Verba*]. Kyiv: Mystetstvo, P. 104. [in Ukrainian].

3. Holembovska (Bolzan) Svitlana Vladyslavivna (1973). Slovnyk khudozhnykiv Ukrainy / vidpov. red. M. P. Bazhan [*Dictionary of Artists of Ukraine / editor-in-chief M. P. Bazhan*]. Kyiv: Main editorial office of the Ukrainian Soviet Encyclopedia, 272 p. [in Ukrainian].

4. Bliumina I. M., Rohotchenko O. O. (2006). Holembovska Lidiia Serhiivna. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy / red. kol.: I. M. Dziuba [ta in.]; NAN Ukrainy, NTSh [*Golembovska Lidia Serhiivna. Encyclopedia of Modern Ukraine / ed. col.: I. M. Dzyuba [et al.]; NAS of Ukraine, National Scientific Research Center*]. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of NAS of Ukraine, 2006. Vol. 6 Ho–Hiu. 712 p. [in Ukrainian].

5. Holembovska Svitlana Vladyslavivna (2024) / KONSKhU [*Kyiv branch of the National Union of Artists of Ukraine*]. URL: https://web.archive.org/web/20220116035212/http://konshu.org/section/decor/golembovska-svitlana.html (date of application: 09.01.2024) [in Ukrainian].

6. Holembovska Svitlana Vladyslavivna (1992). Myttsi Ukrainy: entsyklopedychnyi dovidnyk / upor.: M. H. Labinskyi, V. S. Murza; za red. A. V. Kudrytskoho [*Artists of Ukraine: encyclopedic reference book / ed.: M. G. Labinsky, V. S. Murza; edited by A. V. Kudrytsky*]. Kyiv: Ukrainian Encyclopedia named after M. P. Bazhan, P. 169. [in Ukrainian].

7. Rohotchenko O. (1977). Kyivskyi zavod khudozhnoho skla: [kataloh-prospekt] [*Kyiv Art Glass Factory: [catalog-prospectus]]*. Kyiv: Vyd-vo m-va promyslovosti budivelnykh materialiv. 6 p. [in Ukrainian].

8. Shkolna O. (2014). Kyievo-Mezhyhirska faiansova fabryka [Kyiv-Mezhyhirya Faience Factory.]. Pamiatky Ukrainy [*Sights of Ukraine*]. No. 9 (September). P. 48–59 [in Ukrainian].

9. Shkolna O. (2011). Obrazy shchaslyvoho dytynstva u tvorchosti Svitlany Vladyslavivny Holembovskoi. U knyzi: Shkolna O. Kyivskyi khudozhnii farfor [*Images of a happy childhood in the work of Svitlana Vladyslavivna Golembovska. In the book: Shkolna O. Kyiv Art Porcelain*]. Kyiv: Intertechnology, P. 1–400 [in Ukrainian].

10. Iuvileina vystavka tvoriv zasluzhenoho khudozhnyka Ukrainy Svitlany Vladyslavivny Holembovskoi (1998) [*Anniversary exhibition of works by the Honored Artist of Ukraine Svitlana Vladyslavivna Golembovska*]. Booklet. Kyiv, 1998. [Without continuous pagination] [in Ukrainian].